

# ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.341.1/2:338.43

**Однорог М.А.**

кандидат економічних наук, доцент,  
докторант відділу теорії економіки і фінансів  
Науково-дослідного фінансового інституту  
ДННУ «Академія фінансового управління»  
Міністерства фінансів України

## КОНЦЕПТУАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

*У статті обґрунтовано теоретичні підходи до визначення поняття «інституціоналізація агропромислового комплексу». Виокремлено основні напрями концептуальної інноваційної моделі. Охарактеризовано економічні інструменти державного регулювання цієї сфери. Здійснено аналіз сучасного стану інституціоналізації галузі. Виявлено проблеми та визначено перспективи виконання.*

**Ключові слова:** інновації, інноваційна модель, інституціоналізація, агропромисловий комплекс, концепція.

*В статье обоснованы теоретические подходы к определению понятия «институционализация агропромышленного комплекса». Выделены основные направления концептуальной инновационной модели. Охарактеризованы экономические инструменты государственного регулирования этой сферы. Осуществлен анализ современного состояния институционализации отрасли. Выявлены проблемы и определены перспективы.*

**Ключевые слова:** инновации, инновационная модель, институционализация, агропромышленный комплекс, концепция.

*The article substantiates theoretical approaches to the definition of “institutionalization of agro-industrial complex”. The main directions of the conceptual innovative model are distinguished. Economic instruments of state regulation in this sphere are characterized. The current state of institutionalization of the industry is analysed. Problems are identified and prospects are determined.*

**Keywords:** innovations, innovative model, institutionalization, agro-industrial complex, concept.

**Постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У стратегії національної політики провідних країн світу інституціоналізація агропромислового комплексу посідає вагомe місце як у внутрішньoeкономічній політиці, так і у сфері міжнародних відносин. Усі розвинені країни світу, включаючи США, Канаду, Японію, країни ЄС, мають національні програми, закони і заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки. Їхня агропродовольча політика спрямована на забезпечення стабільного продовольчого постачання за рахунок підтримки власного сільського гос-

подарства і збереження його природних ресурсів. Така підтримка справляє помітний вплив на зміцнення національної економічної могутності, на соціальну консолідацію суспільства і міжнародні позиції західних країн. За останні роки створено лише формальний інституціональний каркас, а інституційне середовище агропромислового комплексу має неповний набір інститутів, що вимагає його вдосконалення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. На вивченні проблеми концептуальних підходів до

інституціоналізації агропромислового комплексу зосереджувалося багато вчених, зокрема М.В. Гаман, С. Дем'яненко, В.М. Микитюк, В.І. Назаренко, О.М. Соколова та ін. Однак поза їхньою увагою залишилося питання розроблення концептуальної моделі інституціоналізації агропромислового комплексу.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо визначення ролі інноваційної моделі інституціоналізації агропромислового комплексу.

**Виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Протягом 1990-х років під впливом економічних законів і прийнятих нормативних актів в аграрному секторі України створено основи багатокладної економіки. Зміна державних пріоритетів в економічній сфері, відхід від планових методів управління економікою і перехід на ринкові принципи господарювання спричинили зародження та існування різних форм власності.

Водночас через великі прорахунки у стратегії і тактиці аграрних перетворень сільськогосподарські підприємства перебувають у стані глибокої кризи, що характеризується серйозними диспропорціями, втратою більшістю підприємств фінансової стійкості і деградацією основних фондів. Формально проведена реорганізація великих сільськогосподарських підприємств не зробила істотного позитивного впливу на стан справ у сільському господарстві. Ставка держави на приватну власність в аграрному секторі економіки без належного контролю і підтримки сільськогосподарського товаровиробника поставила останнього один на один перед жорстокими реаліями ринкової стихії. Частина з них змогла витримати і встояла в непростих умовах багато в чому завдяки неабиякій енергії і досвіду лідерів. Проте все ж більше 80% сільськогосподарських підприємств України сьогодні знаходиться на межі практично повної зупинки господарської діяльності, а їх майновому комплексу загрожує остаточне зникнення. За оцінками Всеросійського інституту аграрних проблем і інформатики (ВІАПІ), через різні процедури фінансового оздоровлення необхідно провести до 70–80% великих і середніх сільськогосподарських підприємств України [1, с. 198].

Відомо, що інститути держави і права мають відносну самостійність і можуть чинити опосе-

редкований вплив на умови відтворювального процесу в сільському господарстві. Коли їхній вплив збігається з вектором саморозвитку ринку, воно надає йому супутнє прискорення. Коли ж держава використовує неефективні інститути, то, як правило, вони не знаходять реалізації, що викликає потребу в коригуванні відповідних нормативно-правових актів.

Цим зумовлюється доцільність розроблення концептуальної інноваційної моделі інституціоналізації агробізнесу в умовах сільськогосподарських регіонів, сприяє розвитку його функціональної структури та формуванню нового механізму фінансового забезпечення різних суб'єктів власності. Для здійснення перелічених завдань пропонується така поетапна реалізація економіко-інституційних умов.

У перший рік реалізації концепції інституціоналізації агробізнесу регіону сільськогосподарським підприємствам пропонується укласти контракти на постачання товарної продукції за прийнятними цінами (трохи вище реально існуючих у даний момент на ринку цін), припустимо, на 1 вересня поточного року. Причому оплата за контрактами проводиться частково грошима (30%) у момент укладення угоди, а інша частина (70%) – векселями уряду з погашенням 1 жовтня цього ж року. Емітовані кошти вексельного обігу для підвищення своєї привабливості приймаються у рахунок погашення заборгованості перед бюджетом підприємств різних форм власності. Фінансові ресурси (30%) утворюються за рахунок коштів, виділених у бюджеті на закупівлю продукції в державні резерви [2, с. 75].

Суб'єкти аграрної сфери, які уклали подібні ф'ючерсні контракти, отримують кошти, необхідні для проведення весняних польових робіт. Якщо підприємствам не вистачає готівкових ресурсів, то вони можуть продати векселі спеціальним уповноваженим фінансовим компаніям, які, своєю чергою, розмістять їх у постачальників, наприклад, палива. Безумовно, продаж і покупка векселів до терміну їх погашення здійснюється з деяким дисконтом. Такий механізм фінансування дає змогу забезпечити кредитування сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні.

До часу постачання продукції за контрактами і погашення зобов'язань уряду частина векселів обліковується у рахунок заборгованості перед бюджетом. При цьому органи виконавчої влади отримують право на товарну продукцію, частина якої (30%) зараховується до регіо-

нального резерву. Друга частина продається на ринку, а виручені кошти йдуть на погашення випущених, але до цього часу не зарахованих векселів. Сільськогосподарською продукцією, яка залишилася, можна розпоряджатися виходячи з конкретної економічної ситуації та ринкової кон'юнктури. Послідовна реалізація запропонованих заходів забезпечує залучення уваги потенційних інвесторів до нових фінансових інструментів, що дає змогу перейти до другого етапу здійснення концепції [3, с. 124].

У другий рік реалізації концепції у системі використовуваних інститутів трансакційного сектора (ф'ючерсних контрактів на купівлю сільськогосподарської продукції) запроваджуються ф'ючерсні контракти на продаж продукції аграрної сфери. Тим самим уряд регіону отримує можливість залучення додаткових грошових коштів, які можуть бути спрямовані на вирішення проблем у секторах виробництва сільськогосподарської сировини та її промислової переробки. Розміщення контрактів на продаж, гарантованих урядом, сприяє підвищенню ефективності витрачання фінансових ресурсів.

Реалізація запропонованої концепції дає змогу суб'єкту України за допомогою фінансових інструментів регулювати ціни на аграрному ринку. У подальшому це може сприяти створенню передумов для організації товарної (ф'ючерсної) біржі по всьому асортименту традиційних біржових товарів.

На нашу думку, економічні заходи щодо створення товарної (ф'ючерсної) біржі забезпечують:

- перехід від використання переважно адміністративних методів державного регулювання у секторі виробництва сільськогосподарської сировини до більш ефективних економічних інструментів [4, с. 163];
- формування фінансових ресурсів у виробників сільськогосподарської продукції для ефективного здійснення відтворювального процесу;
- залучення до бюджету коштів інвесторів, зацікавлених у роботі на регіональних сільськогосподарських ринках реального товару і ф'ючерсних контрактів;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів, виділених для державних закупівель сільськогосподарської продукції у регіональний продовольчий фонд.

Підтримка конкурентоспроможності сектора виробництва сільськогосподарської сировини в ситуації скорочення доходів товаровиробників може бути забезпечена розвитком системи кре-

дитування на основі застави майна чи продукції галузей рослинництва і тваринництва. Під час визначення пріоритетів кредитування доцільно враховувати сезонність виробництва в сільському господарстві та необхідність розвитку переробної бази, що сприяє зниженню втрат і скороченню рівня сукупних витрат аграрної сфери.

Однією з форм кредитування сільськогосподарського виробництва є авансування державою закупівель продукції через товарні кредити, що виступають в умовах неплатоспроможності господарств необхідною передумовою посівної кампанії. Доцільним є щорічне визначення реальних потреб у поставках продукції аграрної сфери в регіональні продовольчі фонди відповідним міністерством сільського господарства. Правовою основою функціонування системи кредитування державних закупівель повинні стати нормативні акти, що гарантують надання державою сезонних кредитів різним суб'єктам власності під заставу майбутнього врожаю.

Слід зазначити, що нині ступінь інституціоналізації фінансового ринку в Україні не забезпечує саморозвитку ринкових відносин. В Україні кредитні операції поступово заміщуються товарно-лізинговими відносинами. І хоча за своїми цілями і завданнями лізинг сільськогосподарської техніки має деяку схожість із традиційним банківським кредитом, він здійснюється в натурально-речовій формі.

Більш цивілізованим інститутом фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств можна вважати постанову, за якою цінова підтримка аграрної сфери має здійснюватися через товарні закупівлі сировини і продовольства в урожайні роки і товарні інтервенції – у неврожайні, введення цільових цін і розвиток лізингу сільськогосподарської техніки.

Між тим практика поставки сільськогосподарських машин за лізингом не враховує реальної вартості та споживчих властивостей капітальних товарів. На прикладі переробної промисловості підтверджується тенденція випереджаючого зростання вартості товарної маси по відношенню до маси, що перебуває в обігу грошей. Незважаючи на те що до кінця 90-х років минулого століття грошова маса перевищувала рівень товарної маси у вартісному вираженні на 40%, до початку 2000 р. ціни на предмети особистого і виробничого споживання зросли тридцятикратно за збільшення грошової емісії на 220%. Обмеження попиту на позикові кошти через підвищення процентних ставок

сприяло відтворенню нерівноваги між пропозицією і попитом на кредитні ресурси [5, с. 59].

Розширення системи пільгового кредитування для розвитку переробної бази у сільському господарстві також виступає однією з умов трансформації сектору виробництва сільськогосподарської сировини в систему агробізнесу. Діюча система бухгалтерського обліку в сільському господарстві й у всій економіці України розроблена для максимізації збору податків, оскільки витрати на сировину і матеріали підприємств оцінюються за цінами придбання, що, своєю чергою, позначається і на доходах переробних підприємств. Оскільки між моментом придбання сировини, матеріалів та випуском готової продукції існує часовий розрив, у період високої інфляції витрати знижуються, а прибуток завищується. Із цієї завищеної суми прибутку не стягуються податки в бюджет, унаслідок чого податок на прибуток зменшує оборотні ресурси різних суб'єктів власності.

**Висновки** з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідні зміна державних пріоритетів в економічній сфері, відхід від планових методів управління економікою і перехід на ринкові принципи господарювання. Доцільним є розроблення концептуальної інноваційної моделі інституціоналізації агробізнесу в умовах сільськогосподарських регіонів, що сприятиме розвитку його функціональної структури та формуванню нового механізму фінансового забезпечення різних суб'єктів власності.

Реалізація запропонованої концепції дасть змогу суб'єкту України за допомогою фінансових інструментів регулювати ціни на аграрному ринку.

#### Бібліографічний список:

1. Гаман М.В. Формування законодавчих та інституційних засад державного регулювання ін-

вестиційної діяльності в Україні. Вісник Національної академії державного управління. 2003. № 3. С. 194–204.

2. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України. Економіка України. 2004. № 8. С. 72–79.
3. Микитюк В.М. Формування продовольчої безпеки в Україні: регіональний аспект. Житомир, 2005. 248 с.
4. Назаренко В.И. Аграрная политика Европейского союза. М.: Маркет ДС Корпорейшн, 2004. 362 с.
5. Соколова О.М. Методологічні підходи до стимулювання інвестиційної діяльності в умовах макроекономічної нестабільності. Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 8 (171). С. 58–61.

#### References:

1. Gaman, M. V. (2003), "The formation of a legislative and institutional framework of state regulation of investment activities in Ukraine", Proceedings of the National Academy of public administration, no. 3, pp. 194–204.
2. Dem'janenko, S. (2004), "To the question of the development strategy of agrarian policy of Ukraine", The Economy Of Ukraine, no. 8, pp. 72–79.
3. Mykytjuk, V. M. (2003), Formuvannja zakonodavchyh ta instytucijnyh zasad derzhavnogo reguljuvannja investycijnoi' dijal'nosti v Ukraїni [The formation of a legislative and institutional framework of state regulation of investment activities in Ukraine], Visnyk Nacional'noi' akademii' derzhavnogo upravlinnja, Kyiv, Ukraine.
4. Nazarenko, V. Y. (2004), Agrarnaja polytyka Evropejskogo sojuza [The agricultural policy of the European Union], ООО "Market DS Korporejshn", Moscow, Russia.
5. Sokolova, O. M. (2015), "Methodological approaches to the stimulation of investment activities in conditions of macroeconomic instability", Formation of market relations in Ukraine. Collection of scientific works, no. 8 (171), pp. 68–71.

***Odnoroh M.A.***

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
Doctoral Student at Department of Theory  
of Economics and Finance,  
Scientific-Research Financial Institute  
of State Educational-Scientific Institution  
“Academy of Financial Management”  
under the Ministry of Finance of Ukraine

## **INNOVATIVE CONCEPTUAL MODEL OF INSTITUTIONALIZATION OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX**

The article substantiates theoretical approaches to the definition of “institutionalization of agriculture”. The main directions of innovative conceptual models are distinguished. Characterized economic instruments of state regulation in this sphere. The analysis of the current state of institutionalization of the industry is conducted. Identified issues and determined prospects.

In the strategy of the national policy of the leading countries of the world, the institutionalization of agro-industrial complex occupies an important place in domestic politics and in international relations. All developed countries, including the US, Canada, Japan, and the EU countries have national programmes, laws and measures to ensure food security. Their agro-food policy is aimed at ensuring a stable food supply by supporting their own agriculture and conservation of its natural resources. Such a support has a significant impact on strengthening national economic power, social cohesion, and international position of the Western countries. In recent years, created a formal institutional framework and the institutional environment of the agricultural sector is an incomplete set of institutions that require improvement.

The purpose of this article is to develop evidence-based proposals for the definition of the role of innovative models of institutionalization of agriculture.

The theoretical and methodological basis of research is the dialectical method of cognition and systematic approach, through which theoretical and methodological foundations of strategic innovation institutes of the agricultural market.

It is concluded that we need a change of government priorities in the economic sphere, a departure from the planned methods of economic management and the transition to market principles of management. Advisable is to develop an innovative conceptual model of institutionalization of agribusiness in the conditions of the agricultural regions, which will contribute to the development of its functional structure and formation of a new mechanism of the financial provision of different subjects of ownership.

Implementation of the proposed concept will allow the subject of Ukraine by financial instruments to regulate prices in the agrarian market.